

Улазак у Коларчеву задужбину: културна делатност и музичка публика

Сабина Хаџибулић¹
Академија града Обоа / Туркуа

Апстракт

Неприкосновеној репутацији коју је у читавом региону стекла Задужбина Илије Милосављевића Коларца (позната још и под именом Коларчева задужбина) у Београду (основана 1878. године) допринели су квалитет и разноврсност програма, очување традиције и подстицај за нове идеје у свим доменима уметности и науке. Музичка понуда Коларчеве задужбине жанровски је веома разнолика и богата. Рад је усмерен на анализу профила музичке публике која посећује концерте у Великој дворани кроз приказ њених основних социо-демографских особина и музичких активности.

Кључне речи

Коларчева задужбина, културна делатност, програм, музичка публика

Увод

Задужбина Илије Милосављевића Коларца² је основана 1878. године, у време развоја најзначајнијих модерних културних институција Србије.³ Квалитет и разноврсност програма, препознавање важних тема у актуелном времену, као и очување старих и подстицање нових идеја у готово свим доменима уметности и науке допринели су неприкосновеној репутацији ове институције у читавом региону. Гостовања најзначајнијих имена из света културе и атрактивност програма њена су препознатљива обележја. Дугогодишњом континуираном културном делатношћу однеговала је као своју публику читав низ генерација. Треба рећи да Коларчева задужбина⁴ годинама организује и бесплатан музички програм омогућавајући приступ публици која има културне потребе, али не и финансијску могућност да их задовољи. И поред свега, значајнији академски покушаји да се анализира рад ове институције и, посебно, њена публика, нису до сада учињени.

¹ sabina.hadzibulic@abo.fi

² Током периода социјализма ова институција је носила име Коларчев народни универзитет.

³ Овде првенствено мислим на Народну библиотеку Србије (1832), Народни музеј (1844) и Народно позориште (1868).

⁴ У даљем тексту биће коришћен овај, популарнији и чешће коришћени назив.

Овај текст представља стога пионирски корак и, као такав, тек почетак опсежније анализе која би требало да буде реализована у домаћој и широј академској заједници. Предмет рада су културна делатност и музичка публика Коларчеве задужбине. Основни циљ рада је да пружи увид у делатност ове институције кроз приказ историје Коларчеве задужбине и опис делатности различитих департмана, тзв. центара, у чијој је надлежности организација културног програма. Посебан акценат је стављен на анализу рада и програма Центра за музику у периоду од 2000. до 2009. године.⁵ Исто тако, рад тежи да представи профил публике која посећује концерте у Великој дворани Коларчеве задужбине приказом њених основних социо-демографских особина и музичких активности.⁶ Музичка публика Велике дворане сматра се релевантним избором управо зато што се 80% целокупног музичког програма Коларчеве задужбине реализује у поменутом простору.⁷ Додатно, профил музичке публике је употпуњен приказом њеног односа према музици и самој институцији.

Овај рад се заснива, пре свега, на анализи постојећих извора података, који укључују стручне радове и годишње извештаје о раду Коларчеве задужбине у периоду од 2000. до 2009. године.⁸ У обзир су узете и бројне публикације као део медијске промоције музичког програма институције.⁹ Подаци о музичкој публици Велике дворане прикупљени су 2010. године током шест концерата, и то три солистичка, два оркестарска и једног камерног.¹⁰ Теренско прикупљање података изведено је применом упитника и интервјуа.¹¹

⁵ Ради се о временском периоду који је претходио теренском прикупљању података као саставном делу докторског истраживања Културна партиципација и музички укус музичке публике Коларчеве задужбине – студија случаја, одбрањеног на Катедри за социологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, на коме је ауторка овог текста тада радила. Десетогодишњи период се, према одредницама методологије социолошких истраживања, може сматрати релевантним и валидним историјским оквиром у истраживањима ове врсте.

⁶ Додатна објашњења овог појма дата су у наставку овог текста.

⁷ Статистички приказ броја концерата реализованих у десет сезона следи у наставку рада.

⁸ Поменути извештаји обухватају уводник као сажетак и осврт на годишњу делатност (уз приказ појединих музичких критика објављених у домаћој штампи) и прегледе целокупног програма изведеног у периоду од 1. јануара до 31. децембра током сваке године са листом извођача, програма и простора изведбе. Преглед програма у организацији Центра за музику обухвата и број посетилаца према сваком одржаном циклусу.

⁹ То подразумева програмске књижице, појединачне програмске проспекте, огласе у новинама и часописима, плакате и рекламе, као и званичну веб страну поменуте институције.

¹⁰ Детаљнији подаци о овим концертима дати су касније, у делу о музичкој публици Коларчеве задужбине.

¹¹ Упитник обухвата 46 питања отвореног и затвореног типа, тј. питања без понуђених одговора и са њима. Циљ питања у упитнику је стицање увида у социо-демографске особине представника музичке публике, њихову приватну и јавну културну партиципацију, те поседовање културних добара. Структурисани интервјуи су током паузе вођени са 30 чланова публике различитог социо-демографског профила. Базирани су на 10 отворених питања, уз могућност додатних коментара и опсервација. Интервјуима сам желела да сазнам више о личном односу представника публике према музици, разлозима за слушање музике, начину на који она утиче на њихово социјално окружење и, најзад, разлозима доласка у Коларчеву задужбину.

О настанку и историји Коларчеве задужбине

Коларчева задужбина је основана према последњој жељи Илије Милосављевића Коларца (1800–1878), српског трговца пореклом из Колара надомак Смедерева. Након завршене основне школе и трговачке праксе, самостални посао покреће у Београду отварањем своје прве радње. Трговачку делатност даље развија у Панчеву, где са супругом проводи готово три деценије. Тада први пут испољава интересовање за књижевност и просвету финансијски помажући превод и штампу Грофа од Монте Христа Александра Диме (1854). Након смрти супруге, Милосављевић се враћа у Београд (1856) и ту остаје до краја живота. Године 1861. одлучује да оснује Књижевни фонд и тиме своју финансијску помоћ, до тада спорадичну, претвори у редован и систематски допринос српској култури. Исте године је прилогом помогао и оснивање Српске правне академије у Новом Саду. У писму истакнутим интелектуалцима тога времена Милосављевић каже:

„Ја сам се решио да од мојих прихода, докле живим, издајем по сто дуката ћесарских годишње на потпору наше књижевности у циљу: да се у српској омладини и народу пробуде и утврде чувства чесности и родољубја, и да се развију разна полезна знања” (И. М. Коларац, 1861).

До 1874. године помогао је објављивање 42 дела, међу којима је највише било превода (Задужбина Илије М. Коларца 2015, интернет извор), али и многе часописе.¹² Само годину дана пре смрти (1877), Милосављевић је тестаментом сав свој иметак, осим неколико издвојених мањих поклона, „завештао на корист српског народа” (Тестамент И. М. Коларца 1877: 3) у циљу ширења културе и науке. Његова жеља је, пре свега, била да постојећи Књижевни фонд „вечито остане” испуњавајући „најпрече народне потребе у књижевности” (исто: 3). Уз то, требало је од прихода са имања основати фонд из којег ће се временом подићи српски универзитет као допуна постојећем универзитетском образовању.

„Ја желим да ове моје наредбе остану непромењене док је Српства и Србије, и да не може ове моје наредбе преиначавати ни закон, ни власти државне, ни ма ко други. Остављам аманет ученим патриотима Србима који ће одборници бивати, да овај аманет сачувају кроз сва времена, и да се старају кроз сва времена ове фондове у добром стању одржати, и с њима у границама овог тестаamenta тако употребљене чинити, како ће народ српски највише користи имати” (исто: 5).

Коларчева задужбина се развијала кроз три различите фазе (Задужбина Илије М. Коларца 2015, интернет извор). Прва фаза (1878–1886) представља период у којем се тумачио и оспоравао Милосављевићев

¹² Неки од њих су *Вила*, *Невен*, *Српски књижевни гласник*, *Мисао*, *Књижевни север*, *Босанска вила* и др.

тестамент. У другој фази (1886–1912) организована су оба фонда, па је Књижевни фонд тада објавио 113 дела. Трећа фаза започиње када је вредност имања нарасла до цифре коју је Милосављевић тестаментом одредио као почетни капитал за оснивање универзитета. Тада је и откупљено земљиште и подигнута данашња зграда Коларчеве задужбине у Београду као коначна локација новоформираног Коларчевог Народног универзитета (1932).¹³ Први концерт је одржан 4. фебруара 1932. године промовисањем Велике дворане, а зграда свечано отворена нешто касније у октобру.¹⁴ Остатак простора изграђен је након тога.

Програмски оквир Коларчеве задужбине дефинисао је Александар Белић, који је на челу Одбора Коларчеве задужбине био од оснивања до 1941. године. Основни принцип рада, којем је Задужбина верна и данас, јесте отвореност за људе различитог социјалног порекла, узраста и нивоа образовања. Кроз систематске курсеве и појединачна предавања пружано је формално образовање, али су и представљана нова научна достигнућа, те популаризована постојећа. С постепеним развијањем делатности оформљене су слободне катедре на којима је радио велики број предавача. Временом су студије организоване у Одсек за природне и егзактне науке, Одсек за привреду и право, те Одсек за историјско-филолошке науке са уметношћу и филозофијом. Исто тако, организовани су и курсеви за пољопривреднике, занатлије, трговце и чиновнике.

Након Другог светског рата Коларчева задужбина се временом из Београда проширила по целој земљи, а упоредо неговала везу са осталим институцијама истог профила размењујући програме и предаваче. Од 2013. године Коларчева задужбина има статус установе културе од националног значаја.

Културна делатност Коларчеве задужбине

Коларчева задужбина данас располаже простором који обухвата Велику дворану (883 седишта), Малу салу (200 седишта), Салу „Јосиф Панчић” (100 седишта), Музичку галерију (80 седишта), Салу „Милан Грол“ (50 седишта), 16 учионица (10 до 20 седишта), ликовну галерију (са продајним делом), књижару „Александар Белић”, библиотеку и три хола. Згради припадају још и атељеи, али и клуб-ресторан.¹⁵

Делатност задужбине се данас одвија кроз четири различита центра, и то: Центра за музику, Центра за предавачку делатност, галерију и библиотеку, Центра за наставу страних језика и Центра за издавачку

¹³ Ваља напоменути да постоји разлика између појмова Коларчева задужбина и Коларчев народни универзитет. Први се односи на читаву Милосављевићеву заоставштину и, у том смислу, обухвата оба фонда и, касније, Коларчев Народни универзитет. Други реферира искључиво на институцију основану 1932. године.

¹⁴ Архитекта здања Коларчеве задужбине Петар Бајаловић применио је најсавременија научна сазнања у креирању и конструкцији Велике дворане. Отуд се она и данас сматра једном од најакустичнијих сала у Београду.

¹⁵ Простор је изузетно технички опремљен, а намењен је форматски различитим програмима. Техничку опрему Коларчеве задужбине, између осталог, чине: главна и задња бина (шкољка), 4 клавира, 3 чембала, тонски студио, преносиво озвучење, опрема за различите пројекције, опрема за постављање изложбених експоната и др.

делатност и књижару „Александар Белић”. Рад у оквиру набројаних центара остварује се кроз тзв. катедре, музичке циклусе, језичке групе, али и изложбе, инвентарне јединице и штампана издања.

Центар за музику

Центар за музику је основан 1. октобра 1979. године с циљем да шири и пропагира музичку културу у Београду. Програм овог Центра се изводи у просторима Велике дворане и Музичке галерије. Као нови простор, Музичка галерија је промовисана почетком 1985. године.

Програм Центра за музику се одвија преко три групе организатора. Пре свега, то су концерти организовани од стране самог Центра за музику. Затим, концерти организовани према споразуму са Градским секретаријатом за културу и Министарством за културу Републике Србије. Посебну групу чине остали програми, који се везују за многобројне различите појединачне организаторе.

Детаљним увидом у музички програм Коларчеве задужбине могуће је закључити да програм није организован жанровски. Често се на једном концерту изводи жанровски различита музика.¹⁶ Анализа показује да су на репертоару присутни жанрови од класичне, преко џеза и блуза, популарне, па до *world music*, староградске и народне изворне музике. Због тога је статистички преглед броја концерата одржаних у Великој дворани и Музичкој галерији у периоду од 2000. до 2009. године састављен према групи организатора сваког концерта (видети Табелу).

Услед постојања различитих група организатора музичког програма онемогућено је прикупљање и приказивање података о укупном годишњем броју посетилаца концерата у Великој дворани и Музичкој галерији. Наиме, идеја Центра за музику је да сваки појединачни организатор води евиденцију о броју посетилаца концерата које организује. Тако Центар за музику поседује искључиво податке о броју посетилаца на концертима у сопственој организацији. На основу тих података могуће је закључити да је просечан број посетилаца на концерту у Великој дворани током десет година био 510, док просечан број посетилаца концерта у Музичкој галерији износи 59.

Концерти у организацији самог Центра за музику одвијају се према издвојеним целинама, тзв. циклусима, чији је број био различит током година.¹⁷ У десетогодишњем периоду обухватао је осам (2004), девет (2000, 2002, 2003), десет (2001, 2005, 2006, 2007, 2009), односно једанаест циклуса (2008). Програм је остварен кроз циклусе: *Великани музичке сцене*, *Звезде у успону*, *Променадни концерт*, *Музичка радионица*, *Сусрет*

¹⁶ У прилог томе најилустративнији су концерти Београдске филхармоније, која све чешће поред класичне изводи примењену и популарну музику.

¹⁷ У истраженом временском периоду је за креирање програма ових циклуса заслужна музичка уредница Мирјана Лазаревић. У реализацији јој помажу руководиоца Центра за музику Вера Стојановић, заменик руководиоца Милош Тадић и секретари и организатори програма Ксенија Билић и Александар Угарковић.

са уметницима, Резервисано за, У сарадњи са, Одабрани за одабране, Београдска школа гитаре, Музичка предавања, Јубилеји, Концерт с поводом, *World Music*, Светски Дан музике, Хуманитарни концерти, Из наше продукције, Резервисано за дуваче, Свет флауте и Осврт на XX век.

У Великој дворани се одржавају искључиво концерти циклуса *Великани музичке сцене*, *Звезде у успону*, *World Music* и *Променадни концерти*. Концерти циклуса *Музичка радионица*, *Сусрет са уметником*, *Резервисано за*, *Београдска школа гитаре* и *Музичка предавања*, *Резервисано за дуваче* и *Осврт на XX век* одржавају се у Музичкој галерији. Остали наведени циклуси остварују се у оба поменута простора.

Без намере да се програм у организацији Центра за музику разматра према квалитету, могуће је констатовати да су поједини циклуси атрактивнији листом и програмом извођача, те свакако посећенији у односу на друге. Тиме су се неки издвојили и постали заштитни знак Коларчеве задужбине. То су, пре свега, циклуси *Великани музичке сцене* и *World Music*. Неки од извођача који су наступили у циклусу Великани музичке сцене јесу Јевгениј Кисин (Евгений Кисин клавири), Дмитриј Хворостовски (Дмитрий Хворостовский баритон), Џулијан Рахлин (Julian Rachlin, виолина), Кжиштоф Пендереcki (Krzysztof Penderecki, композитор/диригент), Михаил Плетњов (Михаил Плетнёв, клавири), Вадим Рјепин (Вадим Рёпин, виолина), Борис Березовски (Борис Берёзовский, клавири), Аркадиј Володос (Аркадий Володо́сь, клавири), Џон Вилијамс (John Williams, гитара), Николај Знајдер (Nikolaj Znaider, виолина), Фазил Сај (Fazıl Say, клавири), Стефан Миленковић (виолина), Наташа Вељковић (клавири), Кемал Гекић (клавири) и Александар Маџар (клавири). У склопу циклуса *World Music* наступили су, између осталих, Јаша Либерман (Jascha Lieberman, виолина/виола), Роби Лакатош (Roby Lakatos, виолина), Пако Пења (Paco Peña, гитара), Дијего Ел Сегала (Diego Ramón Jiménez Salazar, познат као El Cigala, вокал) и други.

У свакој посматраној концертној сезони Велика дворана је коришћена и по споразуму са Градским секретаријатом за културу и Министарством за културу Републике Србије, и то за потребе институција (Београдска филхармонија, Југоконцерт¹⁸, Музичка омладина, Ансамбл народних песама и игара Коло), фестивала (Београдски џез фестивал, Београдске музичке свечаности, Београдски летњи фестивал, Guitar Art фестивал) и различитих појединачних концерата и приредби (Светосимеоновска академија, хуманитарни концерти и др.). Велика дворана и Музичка галерија је коришћена и за потребе појединачних организатора, пре свега музичке продукције РТБ-а (концерти, снимања и пробе), али и концерте многобројних музичких школа, културно-уметничких друштава, Београдске филхармоније, научних института, задужбина, те појединачних извођача, ансамбала и хорава.

Поред поменутих централних активности, овај Центар организовао је и индивидуалну наставу виолине за све узрасте у оквиру Отвореног универзитета, што се одвијало у сарадњи са Виолинским студиом профе-

¹⁸ Установа за музичко-сценску делатност Југоконцерт је 2014. године ушла у ликвидацију, а наследио ју је Центар београдских фестивала (ЦЕБЕФ); видети: www.cebef.rs (прим. ур.).

сора Дејана Михаиловића (1932–2016).

Остале делатности Коларчеве задужбине

Програм Центра за предавачку делатност је организован преко осамнаест предавачких јединица, тзв. катедара, намењених различитим областима науке и уметности. Програм се остварује кроз циклусе и појединачна предавања, књижевне вечери и академије, разговоре и дискусије, научне и књижевне симпозијуме и семинаре. Број програмских јединица изведених у десетогодишњем периоду (2000–2009) износи 2.383, а укупан број посетилаца је 342.044. Највише програма је реализовано у Малој сали (2.223), док Велика дворана и Сала „Јосиф Панчић” бележе једнак број програма (81). Очекивано, број посетилаца је највиши у Малој сали (285.281).

Поменутом Центру припада и Галерија, која програм остварује кроз самосталне, годишње и продајне изложбе. У десет обухваћених сезона реализоване су 153 изложбе. Укупан број посетилаца износи 199.456. Део овог програма изводи се и у Музичкој галерији, која бележи 29 реализованих изложби у истом периоду. Број посетилаца није регистрован.

Центар за наставу страних језика постоји 82 године.¹⁹ У десетогодишњем периоду овај Центар је омогућио учење десет језика на различитим нивоима језичке оспособљености.²⁰ Од 2008. године Центар два пута годишње објављује електронски часопис *Коларијум*. Подаци показују да је укупан број полазника курсева језика у истраженом периоду 19.734. Број језичких група у којима се организовала настава је 2.053. На годишњем нивоу, број група се креће од 159 (2008) до 297 (2001).

Центар за издавачку делатност свој рад првенствено заснива на објављивању уџбеника и приручника за учење страних језика, који се углавном користе на течајевима страних језика у Центру за наставу страних језика. Поменути центар пружа и графичке услуге које прате програме задужбине, али и штампа различите пригодне материјале.²¹ Број нових издања није велики, а обавезно обухвата Извештаје о раду Коларчеве задужбине. У десет сезона, поред поменуте публикације, издато је и петнаест нових издања, двадесет поновљених и један зборник.

Сви наслови у издању Коларчеве задужбине могу се набавити у књижари „Александар Белић”, чија је делатност оријентисана ка филолошко-лингвистичкој литератури, те носачима слике и звука.

¹⁹ Интересантан је податак да се у Коларчевој задужбини енглески језик учио и пре него што је основана Катедра за енглески језик и књижевност при Београдском универзитету. Мери Стенсфилд-Поповић предавала је енглески језик почетног, средњег и вишег нивоа, а касније била један од оснивача поменуте катедре. Она је и ауторка првог уџбеника енглеског језика са фонетском транскрипцијом у нас, који је објављен између два светска рата управо у издању Коларчеве задужбине.

²⁰ То су: енглески, немачки, француски, италијански, шпански, руски, кинески, јапански, грчки и српски за странце.

²¹ То су плакати, позивнице, плакете, програми, календари, обележивачи, легитимације, уверења, блокови, визиткарте, меморандуми и друго.

Музичка публика Велике дворане

У најопштијем смислу, појам публика се односи на примаоце порука без обзира на то да ли се ради о слушаоцима, гледаоцима, читаоцима, независно од природе медија преко којих се одвија комуникацијски процес или од садржаја порука (Abercrombie and Longhurst 1998). Како наводи Томић (2003: 129-131), публика је као друштвени феномен, била институционализована још у античко време са својим обичајима, правилима и очекивањима у погледу места, времена и садржаја радње. Заузимала је аудиторијум са којег се директно могла посматрати представа, била је у сталној интеракцији са живим извођачима и тако је чинила потенцијални колективитет који дели заједнички *background* (према: исто: 129, овај појам се односи на заједничко интересовање, у овом случају за музику) и заједнички доживљај.

Није тешко закључити да ове одлике кореспондирају са одликама данашње тзв. једноставне публике. Она се, према Костићу (Костић 1982: 130–135), дефинише као социјални агрегат или скуп личности које су повезане физичком близином, али међу којима нема реципрочних комуникација или су оне слабе. Повезује их привремени интерес (слушање концерта, гледање представе и сл.) и својевољно приступају групи да би присуствовале чину о којем су претходно обавештене. Врста једноставне публике и њено понашање зависе од врсте изведбе којој присуствује.²²

Према својим основним обележјима, музичка публика Коларчеве задужбине у испитиваном временском периоду јесте једноставна публика. У овом истраживању то је публика са шест концерата из три различите групе организатора (по два из сваке групе), изведених током јуна месеца у концертној сезони 2010. године.²³ Узорак је формиран методом случајног избора испитаника, који омогућава објективно оцењивање поузданости закључка о популацији. Употребљен је, избором сваког десетог члана публике приликом уласка у предворје Задужбине, подтип систематског узорка, који чини 150 испитаника.²⁴ Разговори су вођени током паузе. Реакције испитаника су се кретале од одбијања и неповерења до

²² На пример, понашање публике једне спортске утакмице и публике концерта класичне музике није исто, иако су обе по суштинским одликама једноставна публика.

²³ То су следећи концерти: Центар за музику: циклус *У сарадњи са* – Криштина Бранко, фадо, 10. јун; циклус *Променадни концерти*, Коларчев подијум камерне музике – Клавирски дуо Теа Димитријевић и Дејан Суботић, 13. јун. Према споразуму са Градским секретаријатом за културу и Министарством за културу Републике Србије: Станиши у част – Београдско врело, 12. јун; Концерт ансамбла народних песама и игара Коло, 15. јун. Различити појединачни организатори: Београдска филхармонија, 11. јун; Тамара Никезић, вокална солисткиња, 14. јун.

²⁴ Уколико изабрани десети члан публике није желео да учествује, биран је следећи у низу. Ако се узме у обзир да је просечан број слушалаца у Великој дворани по концерту 510 (податак дат раније у тексту), онда узорак од 150 људи чини готово једну трећину публике по концерту. За истраживање овог типа (које се у потпуности ослања на једног истраживача и ограничено је многим другим факторима), такав узорак се сматра релевантним и валидним према начелима методологије социолошких истраживања.

прихватања са жељом да се подржи истраживач, а показало се да су биле у складу са публиком одређених концерата.²⁵

У одељцима који следе биће приказане и анализирани социо-демографске особине, као и приватна и јавна музичка активност музичке публике Велике дворане Коларчеве задужбине.

Социо-демографске особине музичке публике

Захваљујући бројним истраживањима доказана је веза између учесталости учешћа у уметничким догађајима и старосне доби, образовања, материјалног стандарда, те пребивања у граду (е. г. DiMaggio & Useem 1978; DiMaggio & Ostrower 1990; Peterson и сар. 1996). Једно раније истраживање ауторке овог рада показало је да у публици Опере Народног позоришта у Београду преовлађује женска популација.²⁶ Сличне резултате доносе и друге светске студије једноставне музичке публике (е. г. Mann 1969, 1975; Gainer 1993; Kolb 2001). Додатно, жене чешће учествују у свим врстама уметничких активности, изузимајући посете концерата **цез** музике (Upright 2004: 5). Веће учешће жена у „леgitимној” културној активности редовно се запажа у истраживањима културне потрошње (преглед видети у Lizardo 2006). Публика Велике дворане следи овај профил, јер је са готово 73% чине жене.

У старосној структури публике преовлађују категорије најстаријих (61 и више година) и оних од 21 до 30 година са готово једнаким уделом од 28,7%, односно 28%. Очекиван је резултат да је најмлађа кохорта (до 20 година) и најмалобројнија (4,7%). Малобројна је и категорија испитаника од 31 до 40 година старости (8%), што се може повезати са животном доби у којој се интензивно гради каријера и ствара породица. Овакве животне прилике свакако утичу на слабију културну активност.

Чак 60,7% публике има високо образовање. Од тога, свега 1,4% има свршене магистарске студије, док 2% има титулу доктора наука. На другој страни истог континуума су они са завршеном основном школом (2,7%), односно садашњи средњошколци. Вишу стручну спрему има 8,7%, а још је више оних са завршеном средњом школом (28,7%). Највише високообразованих испитаника има међу најстаријим (24,6% од укупно 60,7% високообразованих), а најмање у категорији од 31 до 40 година.

У професионалној структури најбројнији су стручњаци²⁷ (56%), а затим следе средњеслојна занимања (23,3%), студенти и ученици (15,3%), радници (3,3%) и руководиоци (2%). Жене су бројније у свим категоријама занимања, а у категорији пензионера доминирају стручњаци (19,3% од 23,3%). Преовлађују лекари, како међу пензионерима, тако и међу

²⁵ Док је публика концерата у организацији Центра за музику и Београдске филхармоније показала отвореност и спремност за сарадњу, публика преосталих концерата је невољно прихватала упитнике и у разговору показивала резервисаност, чак и нетрпељивост.

²⁶ Ради се о истраживању Једно социолошко истраживање публике Опере Народног позоришта у Београду (2012), *Филозофија и друштво XXIII* (3), 295–312.

²⁷ Категорија стручњака се односи на високообразоване људе запослене у професијама које захтевају одговарајуће формално знање и вештине.

стручњацима генерално. За њима у подједнакој мери следе професори, правници, архитекте и инжењери. Уметника готово да нема, а удео професионалних музичара у узорку је занемарљив (око 3%). Како овај податак може изазвати сумњу услед задатог контекста истраживања, важно је рећи да се овде ради искључиво о онима којима је стварање и извођење музике једина професија од које привређују.²⁸ Један од разлога тако ниског броја професионалних музичара међу музичком публиком Коларчеве задужбине може бити њихов професионални ангажман, који им често не дозвољава да у вечерњим терминима присуствују концертима других извођача. Та ситуација може бити донекле изазвана и повременим осећањем презасићености музичким активностима, па услед тога слободно време радије проводе учешћем у другим културним активностима. Према непосредном искуству и сазнањима ауторке текста, музичари неретко имају професионалне афинитете, па селективно прате искључиво наступе врхунских извођача или слушају музичка дела која се изводе премијерно, или пак у ретким приликама.

Добијањем одговора на питање о материјалној потрошњи у претходној години (Чега сте, у току претходне године, морали да се одрекнете?) прикупљени су подаци о материјалном стандарду публике. Испоставило се да скоро сви испитаници (96%), према сопственој процени, припадају популацији са високим материјалним стандардом, те се у том смислу публика показала изузетно хомогеном.

Место становања није било предмет интересовања, јер се због специфичности ове публике може претпоставити да већински живи у Београду, односно да је број посетилаца из других места занемарљив и, за потребе истраживања, неважан.

Приватна музичка активност публике

Према резултатима истраживања из 2010. године, културне активности које се одвијају у дому испитаника, у приватном делу свакодневног живота, сматрају се истинским показатељем културе личности. Док се разлози и мотиви похађања јавних културних дешавања могу наћи и у социјалној презентацији, умрежавању и дружењу, дотле се активности у приватном животу везују искључиво за личне потребе и преференције самих потрошача. То је једна од најиндивидуалнијих форми понашања, којом се тежи да се сопствена личност аутентично употпуни и оплемени.

Пошто је у фокусу истраживања музичка публика, оправдано је упитати њене чланове управо о учесталости слушања музике код куће. Музика је данас доступна лакше и једноставније него икада раније. Она је део „предњег плана” и „позадина” свакодневног живота: као што слушају снимљену музику, људи је слушају и са радија, али и у позадини, као део

²⁸ Дакле, у ову категорију не улазе наставници и професори музике, академски истраживачи у музичком уметничком пољу, музички критичари и сви други културни радници који делују у свету музике; тачније, не улазе они који можда поседују музичко образовање и/или искуство у стварању и извођењу музике, али им то није главни извор прихода, односно, не баве се тиме професионално.

телевизијских програма и филмова (Bennett и сар. 2009: 76). Зато и не чуди што у музичкој публици Велике дворане нема оних који не слушају музику. Заправо, готово 90% њих чини то свакодневно, а осталих 10% неколико пута у недељи. Најрадије је слушају путем радија (90%), што потврђује бројне предности овог медија.²⁹ Исто тако, сазнајемо и да телевизија није кључни медиј за слушање и праћење музике, јер свега 5,3% публике то чини на тај начин.

Из разговора са испитаницима сазнали смо да их на слушање музике подстичу искључиво разлози емотивне природе, а крећу се од оних према којима је музика средство за поправљање расположења („Музика ме је одржала, њојзи хвала”, „Музика ми је често потребна, јер се тада осећам боље”, „Ја не знам шта бих без музике, увек ми треба”, „Музика ми најлакше буди осећања”), преко идеје да је музици место у свакој прилици („Увек – и када сам сама, и када сам с пријатељима”, „Музику слушам нон-стоп”, „Музика је општеприсутна; без пуно ангажмана може да се слуша у свакој прилици”), до тога да слушање музике често има катарзичан ефекат на самог слушаоца, па му тако дозвољава да лакше изрази тренутно расположење („Музику волим да слушам кад је неко весеље, славље, кад излазим у град или кад сам нерасположен да ме подигне”). Један од високообразованих пензионера у публици објаснио је да често слуша музику јер му она даје вољу за живот. Управо музика је заслужна за његово добро расположење и позитивну енергију; она може и до суза да га доведе. Нешто млађа високообразована испитаница, још увек у радном добу, сматра да јој расположење зависи од музике коју слуша. Добра музика у њој буди узвишене емоције и може да је усрећи. Заправо, уз музику се осећа потпуном и то објашњава њену интензивну потребу за слушањем музике.

Извесно је да изложеност музици испуњава и узбуђује испитанике. Доживљавају је као неизбежног сапутника у различитим животним ситуацијама, па су јој, без изузетка, дубоко привржени. Музика директно условљава њихово емотивно стање, па је несумњиво у овом случају можемо поимати и као форму емоционалног капитала.

Увиђајући огroman значај музике у животу испитаника, не чуди сазнање да музика у знатној мери одређује и њихово најближе социјално окружење. Тако неки испитаници сматрају да су им пријатељи с којима деле музичка интересовања посебно интересантни и важни („инспиративни су ми људи који музици прилазе на разне начине и знају зашто нешто слушају”, „музику сматрам делом општег образовања сваког човека, па ме сваки разговор са таквим људима подстиче”), док други мисле да склоност ка музици чак одређује и природу личности („имам пуно пријатеља с којима доста причам о музици. Важно ми је да их имам у окружењу, јер мислим да су то ведри људи, живи, духовити, радују се животу”). За млађег представника музичке публике, студента, музика је оно што га директно спаја са пријатељима. Све заједничке активности су

²⁹ Радио код куће има 97% публике (реч је о резултатима добијеним на основу истраживања из прве деценије XXI века; питање је да ли би поновљена испитивања у данашњем времену дала исте резултате; прим.ур.).

им везане за музику – заједно иду на концерте, слушају музику, прате дешавања у свету музике и често причају о томе. Слично, високообразована испитаница сматра да јој је изузетно значајно да утиске о музици подели са пријатељима. Разговоре о музици доживљава као опуштене сусрете са пријатељима током којих се забављају, али, уједно, и сазнају нешто ново и узбудљиво.

Музика узбуђује испитанике на много начина и тиме постаје неизоставан део личних склоности и преференција. На тај начин утиче и на избор пријатеља, јер односу пружа заједничку тачку и инспирацију за креирање заједничког времена. Многима је незаобилазна карика у успостављању и грађењу пријатељстава, па извесно служи и као форма друштвеног капитала.

Јавна музичка активност публике

И упркос разноврсној и богатој културној понуди града Београда,³⁰ музичка публика Велике дворане показала се овим истраживањем спроведеним 2010. године као изузетно хомогена у свим јавним културним активностима у дванаестомесечном периоду пре испитивања. Наиме, чак 95,3% публике је најрадије слушало концерте. Концертне активности убедљиво предјаче у избору свих испитаника. Тек 2% је радије ишло у биоскоп, а 1,7% у позориште. Дакле, могуће је закључити да се ради о изузетно хомогеној публици, коју везује аутентично интересовање за музику.

Водећи се резултатима појединих истраживања која су показала да су културне активности најчешће резултат специфичних околности, обавеза или ограничења а не личних преференција,³¹ желела сам да сазнам разлоге доласка публике на концерте у Коларчеву задужбину. Одговори су прилично униформни и могуће их је свести на свега три кључна разлога посете. Једни дају општија објашњења („то је увек музика”, „добар концерт”, „волим добру музику”, „најбоље је слушати музику уживо”), неки се обраћају конкретним извођачима („дошла сам да чујем Криштину Бранко уживо”, „ту сам због Београдске филхармоније”), а многи самој институцији. Један од високообразованих испитаника средње генерације је објаснио да је у Коларчеву задужбину дошао због музике, односно вокалне солисткиње коју је дуго желео да чује, а која је те вечери

³⁰ У 2010. години у Београду су, између осталог, грађанима биле доступне две оперске куће, балет, 14 позоришта (од тога пет дечијих), девет синефлекса, 41 музеј, али и мноштво концертних дворана различитих размера, библиотека, галерија, изложбених простора, спортских дворана и стадиона, културно-историјских споменика, археолошких налазишта и др.

³¹ Анализом података добијених путем дубинских интервјуа Лаир је доказао (Lahire 2004) да је већина најчешће културно активна јер прати некога (партнера, децу, пријатеље). Некада је разлог томе притисак који носи одређена ситуација, али одређене професионалне и школске околности. Понекад су оне одраз учтивости према другом и жеље да му се удовољи. Међу поменутих разлозима су и потреба за релаксацијом и пријемчивост одређеног културног догађаја, доступног без плаћања. Нешто другачије истраживање, које је спровела Апрајт (Upright 2004), показује да је утицај супружника пресудан у фреквенцији посећивања културних активности. Посебно је изражен у јавним културним активностима мушкараца, које су, као по правилу, условљене јавном културном активношћу њихових партнерки.

наступала у Великој дворани. Разговор је допунио позитивним утисцима о концерту, који ће му заувек остати у сећању. Нешто старији испитаник у пензији је свој долазак оправдао репутацијом саме Коларчеве задужбине. За њега она има све пожељне особине једне добре културне институције – у центру града је, афирмисана, добро медијски покривена, нуди богат и квалитетан програм, особље је љубазно, а приступ институцији је лак. Из наведених разлога, сваки је концерт у Коларчевој задужбини, без изузетка, за њега позитивно искуство.

Стечена сазнања о односу музичке публике Велике дворане према музици упућују на неколико закључака. Ови закључци се односе на временски период наших истраживања, то јест, на 2010. годину; могуће промене до времена објављивања овог рада нису овом приликом узете у обзир. Пре свега, ова публика има подељено позитиван однос према музици – воли је и верна јој је како у приватности свога дома, тако и у јавним просторима. У том смислу је могуће посматрати ову публику као један релативно хомогени социјални агрегат. Учесталост слушања музике говори да њени представници музику доживљавају као важног животног сапутника. Она је у њиховим животима присутна свуда и увек. Са њима је кад се радују, плачу, кад су усамљени или желе да поделе осећања са другима. На том трагу се, како је већ речено, музика може разумети и као њихов емоционални капитал. Без обзира на животну доб, они несметано комуницирају са различитим нијансама свог емотивног регистра управо захваљујући музици. Природа те присне везе са музиком неминовно условљава и њихово свакодневно социјално окружење. Имати пријатеље за њих значи уживати у музици скупа, причати и делити утиске о њој. И коначно, када је фокус на јавној музичкој партиципацији, ова публика се поново показала униформном у својим активностима. Сваки долазак у Коларчеву задужбину је за њих јединствено искуство, јер поменута институција квалитетом свог програма, организацијом и посвећеним радом увек представља прави избор. Укратко, она је детерминирајући покретач њихове концертне активности.

Закључак

Коларчевој задужбини нас је привукао јединствени статус саме институције, као и веровање да њена публика, услед карактеристичне програмске понуде, поседује посебност вредну анализе. Основана као дар истинског родољуба, Коларчева задужбина је од самог настанка имала важну друштвену и културну улогу. Очит доказ у прилог томе је њена многострука делатност, која се кроз деценије постојања бранила и опстајала квалитетом и богатством програма који нуди. Проминентном статусу институције доприноси и основни принцип рада заснован на идеји отворености и приступа свим члановима друштва, без дистинкције према старости, образовању или класи.

Музички програм Коларчеве задужбине остварује се преко рада Центра за музику. Поред програма организованог директно од стране поменутог Центра, музичка делатност задужбине је допуњена програмом

организованим уз помоћ две различите веће групе организатора. Анализом десетогодишње музичке понуде могуће је закључити да је музички репертоар, жанровски врло разнолик и богат, понудио слушаоцима нека од врхунских извођачких имена данашњице.

Како се највећи део музичког програма одвија у Великој дворани, било је упутно ближе истражити управо публику овог простора. Анализа показује да су 2010. године њу претежно чиниле високообразоване припаднице женског пола стручњачких занимања и високог материјалног стандарда. Удео најстаријих и оних од 21 до 30 година старости је највећи и, уједно, изједначен. Истовремено, ово је публика која је аутентично, без изузетка, наклоњена музици. О томе говори интензивно свакодневно слушање музике код куће, али и одлазак на концерте као најчешћа јавна културна активност у години пре испитивања. Разлике не постоје ни у перцепцији значаја музике у њиховим животима. Она је нешто без чега се не може, без чега нема емоционалне експресије и садржајног пријатељства. На крају, у Коларчевој задужбини су музици ближи и посебно се радују доласку на то место, јер Задужбина поседује све пожељне особине једне угледне културне институције.

Иако је овај текст тек први покушај у научном приступу раду и публици Коларчеве задужбине, јасно је да је ова тема прикладна и нужна из много разлога. Питања која се овим почетком отварају су многобројна и ваљало би их анализирати са различитих становишта, а посебно са становишта временских периода када се истраживања врше. Поред научних, дубља анализа делатности Коларчеве задужбине и њене публике свакако може имати и много практичних импликација за креаторе локалне културне политике.

Табела 1. Број концерата изведених у Коларчевој задужбини (2000–2009)

Година	Концерти у организацији К. З.		Концерти по споразуму		Остали концерти		Укупно	
	В. Д.*	М. Г.**	В. Д.	М. Г.	В. Д.	М. Г.	В. Д.	М. Г.
2000	32	43	73	1	36	2	141	46
2001	34	50	103	2	44	3	181	55
2002	28	50	95	/	71	1	194	51
2003	27	30	102	/	72	4	201	34
2004	35	29	105	/	65	2	205	31
2005	27	30	102	/	71	4	200	34
2006	35	35	89	/	60	5	184	40
2007	38	36	75	/	66	/	179	36
2008	39	39	84	/	64	2	189	41
2009	43	32	76	/	70	/	189	32
Укупно	338	374	904	3	619	23	1.763	400

*В. Д. = Велика дворана Коларчеве задужбине

**М. Г. = Музичка галерија Коларчеве задужбине

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Архивска грађа

Илија Милосављевић Коларац (1861) Писмо господи Јовановићу, Јосимовићу, Панчићу, Ненадовићу и Џукићу, у Извештај о раду Задужбине Илије Милосављевића Коларца у 2003. години, Београд: Чигоја штампа / Ilija Milosavljević Kolarac (1861) Pismo gospodi Jovanoviću, Josimoviću, Pančiću, Nenadoviću i Cukiću, u *Izveštaj o radu Kolarčeve zadužbine u 2003. godini*, Beograd: Čigoja štampa [A Letter to Gentlemen Jovanović, Josimović, Pančić, Nenadović and Cukić, in Report on Activities of the Kolarac Foundation in 2003].

Тестамент Илије Милосављевића Коларца (1877), < <http://www.kolarac.rs/o-zaduzbini/o-iliji-m-kolarcu> >, приступљено 15. 06. 2015 / Testament Ilije Milosavljevića Kolarca (1877), < <http://www.kolarac.rs/o-zaduzbini/o-iliji-m-kolarcu> >, pristupljeno 15. 06. 2015 [Ilija Milosavljević Kolarac's Last Will (1877), accessed 15 June, 2015].

Интернет стране

Задужбина Илије Милосављевића Коларца (2015), < <http://www.kolarac.rs/> >, приступљено 15. 06. 2015. / Zadužbina Ilije Milosavljevića Kolarca (2015), < <http://www.kolarac.rs/> >, pristupljeno 15. 06. 2015 (accessed 15 June, 2015).

Abercrombie, N. and Longhurst, B. (1998) *Audiences: A Sociological Theory of Performance and Imagination*, London: SAGE.

Bennett, T., Savage, M., Silva, E., Warde, A., Gayo-Cal, M. и Wright, D. (2009) *Class, Culture, Distinction*, London: Routledge.

DiMaggio, P. and Useem, M. (1978) "Cultural Democracy in the Period of Cultural Expansion: The Social Composition of the Arts Audience in the United States", *Social Problems* 26: 179–197.

DiMaggio, P. and Ostrower, F. (1990) "Participation in the Arts by Black and White Americans", *Social Force* 68: 753–778.

Gainer, B. (1993) "The importance of gender to arts marketing", *Journal of Arts Management, Law and Society* 23(3): 240–252.

Извештај о раду Задужбине Илије Милосављевића Коларца у 2000. години, Београд: Чигоја штампа. / *Izveštaj o radu Zadužbine Ilije Milosavljevića Kolarca u 2000. godini* [Report on Activities of the Ilija Milosavljević Kolarac Foundation in 2000], Beograd: Čigoja štampa.

Извештај о раду Задужбине Илије Милосављевића Коларца у 2001. години, Београд: Чигоја штампа. / *Izveštaj o radu Zadužbine Ilije Milosavljevića Kolarca u 2001. godini* [Report on Activities of the Ilija Milosavljević Kolarac Foundation in 2001], Beograd: Čigoja štampa.

Извештај о раду Задужбине Илије Милосављевића Коларца у 2002. години, Београд: Чигоја штампа. / *Izveštaj o radu Zadužbine Ilije Milosavljevića Kolarca u 2002. godini* [Report on Activities of the Ilija Milosavljević Kolarac Foundation in 2002], Beograd: Čigoja štampa.

Извештај о раду Задужбине Илије Милосављевића Коларца у 2003. години, Београд: Чигоја штампа. / *Izveštaj o radu Zadužbine Ilije Milosavljevića Kolarca u 2003. godini* [Report on Activities of the Ilija Milosavljević Kolarac Foundation in 2003], Beograd: Čigoja štampa.

Извештај о раду Задужбине Илије Милосављевића Коларца у 2004. години, Београд: Чигоја штампа. / *Izveštaj o radu Zadužbine Ilije Milosavljevića Kolarca u 2004. godini* [Report on Activities of the Ilija Milosavljević Kolarac Foundation in 2004], Beograd: Čigoja štampa.

Извештај о раду Задужбине Илије Милосављевића Коларца у 2005. години, Београд: Чигоја штампа. / *Izveštaj o radu Zadužbine Ilije Milosavljevića Kolarca u 2005. godini* [Report on Activities of the Ilija Milosavljević Kolarac Foundation in 2005], Beograd: Čigoja štampa.

Извештај о раду Задужбине Илије Милосављевића Коларца у 2006. години, Београд: Чигоја штампа. / *Izveštaj o radu Zadužbine Ilije Milosavljevića Kolarca u 2006. godini* [Report on Activities of the Ilija Milosavljević Kolarac Foundation in 2006], Beograd: Čigoja štampa.

- Извештај о раду Задужбине Илије Милосављевића Коларца у 2007. години, Београд: Чигоја штампа. / *Izveštaj o radu Zadužbine Ilije Milosavljevića Kolarca u 2007. godini* [Report on Activities of the Ilija Milosavljević Kolarac Foundation in 2007], Beograd: Čigoja štampa.
- Извештај о раду Задужбине Илије Милосављевића Коларца у 2008. години, Београд: Чигоја штампа. / *Izveštaj o radu Zadužbine Ilije Milosavljevića Kolarca u 2008. godini* [Report on Activities of the Ilija Milosavljević Kolarac Foundation in 2008], Beograd: Čigoja štampa.
- Извештај о раду Задужбине Илије Милосављевића Коларца у 2009. години, Београд: Чигоја штампа. / *Izveštaj o radu Zadužbine Ilije Milosavljevića Kolarca u 2009. godini* [Report on Activities of the Ilija Milosavljević Kolarac Foundation in 2009], Beograd: Čigoja štampa.
- Kolb, B. (2001) "The Decline of the Subscribers Base: A Study of the Philharmonia Orchestra Audience", *International Journal of Arts Management* 3 (2): 51–59.
- Костић, Ц. (1982) *Град и време: Основи социологије града*, Београд: Вук Караџић / Kostić, C. (1982) *Grad i vreme: Osnovi sociologije grada* [Town and City: the Basics of the Sociology of the City], Beograd: Vuk Karadžić.
- Lahire, B. (2004) *La culture des individus: Dissonances culturelles et distinction de soi*, Paris: La Decouverte.
- Lizardo, O. (2006) "The puzzle of women's 'highbrow' culture consumption: Integrating gender and work into Bourdieu's class theory of taste", *Poetics* 34: 1–23.
- Mann, P. H. (1969) *The Provincial Audience for Drama, Ballet and Opera*, University of Sheffield: Department of Sociological Studies.
- Mann, P. H. (1975) *The Audiences for Orchestral Concerts*, University of Sheffield: Department for Sociological Studies.
- Peterson, R. A., Sherkat D. E., Balfe, J. H. and Meyerson, R. (1996) *Arts and Audience Age: Effects of Age on Arts Participation in the United States: 1982–1992*, Santa Ana, California: National Endowment for the Arts, Seven Locks Press.
- Томић, З. (2003) *Комуникологија*, Београд: Чигоја штампа / Tomić, Z. (2003) *Komunikologija* [Communicology], Beograd: Čigoja štampa.
- Upright C. B. (2004) "Social Capital and Cultural Participation: Spousal Influences on Attendance at Arts Events", *Working Paper Series* 32: 2–33.

*Sabina Hadžibulić*THE ENTRY TO KOLARAC FOUNDATION:
CULTURAL ACTIVITY AND MUSIC AUDIENCE

Summary

The Foundation of Ilija Milosavljević Kolarac (also known as Kolarac Foundation; in Serbian: Kolarčeva zadužbina) was established simultaneously with the development of the most important modern cultural institutions in Serbia in the 19th century. The quality and diversity of the program, the ability to recognize important topics in the current time, as well as preservation of the old and encouragement of new ideas in almost all domains of art and science have contributed to its unquestionable reputation throughout the region. However, there have been no significant academic attempts to approach its work analytically and, in particular, its audience.

The aim of this paper is to give an overview of the work of Kolarac Foundation by presenting the origin and history of the institution, followed by an analysis of the program of all its activities in the first ten seasons of the new millennium. The central part of the paper is an analysis of its cultural activity in the given period. Finally, by using empirical data, the music audience of Great Hall (Velika Dvorana) of Kolarac Foundation is profiled through its basic socio-demographic characteristics and music practices.

The music audience mainly consisted of women, highly educated professionals with a high material standard. The share of the oldest and those from 21 to 30 years old is the highest and, at the same time, equal. This audience is authentically fond of music, with no exceptions at all. Its members listen to music on everyday basis, and they were attending concerts in the year before the investigation. They find music to be an inevitable part of their lives, and cannot imagine emotional expression or making friendships without it. Finally, they sincerely like coming to Kolarac Foundation since they find it to be a place that has all the positive treats of a good cultural institution.

Примљено 11. фебруара 2016.

Прихваћено за штампу 24. маја 2016.

Оригинални научни рад.